

Радько А. І.

*Ужгородський національний університет, м. Ужгород,
факультет суспільних наук, бакалавр 4-го року навчання,
052: Політологія*

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕЗІНТЕГРАЦІЇ ІЗ СКЛАДУ СРСР УКРАЇНИ ТА КРАЇН БАЛТІЇ

Radko A. I.

*Uzhhorod national university, Uzhhorod,
Faculty of social sciences, 4th-year student,
C2 — 0312 Political sciences and civics*

COMPARATIVE DESCRIPTION OF THE DISINTEGRATION OF UKRAINE AND THE BALTIC STATES FROM THE USSR

Насамперед для порівняльного аналізу діяльності двох суб'єктів як рівнозначних учасників однакового політичного процесу необхідно визначити ланки цього процесу, яким чином у цьому процесі поводити себе розглянуті суб'єкти, які це їм принесло результати в короткостроковій і довгостроковій перспективах, чим були зумовлені відмінності та спільні ознаки їхньої поведінки та результатів в межах процесу у порівняльному вимірі?

Процес для порівняльного аналізу — це дезінтеграція зі складу СРСР, а безпосередні об'єкти аналізу (суб'єкти, що рівнозначні в юридичній площині СРСР) — Україна та країни Балтії (Латвія, Литва, Естонія). Предмет аналізу — це поведінка суб'єктів, їхні результати в довгостроковій і короткостроковій перспективах зі спільними та відмінними ознаками.

Відповідно, потрібно визначити ланки цього процесу для здійснення порівняльного аналізу на основі інформації з обох розділів цієї роботи та визначити за ними спільні та відмінні ознаки та їхню причинно-наслідкову зумовленість й відповідний характер:

Вхід суб’єкта в СРСР. Як Україна, так і держави Балтії були приєднані до СРСР насильницьким чином. Відмінності полягають у тому, що Україна була інтегрована шляхом договору та воєнно-господарського союзу як співзасновник СРСР ще з 1920-х років, хоча це стало можливим внаслідок створення прорадянського уряду на її території, який завдяки військам РСФФР переміг інші українські правління як Директорія УНР, а країни Балтії були приєднані через пряму повномасштабну окупацію військами СРСР тільки у 1940-х роках, які сприяли організації нових парламентських виборів, на яких завідомо перемогли прокомуністичні сили, що створили коаліцію та уряд, що зробили клопотання про приєднання до СРСР. Порівнюючи обидва кейси, стає цікавим той умовивід, що в обох випадках довелося застосовувати воєнну силу для захоплення території та обігравати формальну процедуру демократичної інтеграції країн в СРСР, хоча вихідний статус в обох суб’єктів був різний, бо Україна завжди розглядалася як співзасновниця СРСР, а країни Балтії як приєднані республіки. Тобто Україна була “ближчою” для СРСР державою, ніж країни Балтії, що насамперед зумовлено етнонаціональними чинниками (близькість до етносів засновника РСФФР) та історією перебування в Російській Імперії. Але ця “близькість” не створила критичної прірви у фактичному та правовому статусі республік СРСР [1, с. 134; 2; 3; 4, с. 82; 5; 6; 7; 8].

Статус суб’єкта в СРСР. Правовий і фактичний статуси країн Балтії та України, за винятком їхніх об’єктивних похідних географічних і етнічних характеристик, майже не відрізнялися. Обидві групи зазнавали негативного впливу на їхній розвиток від центрального керівництва СРСР у вищевказаних сферах життя, відзначаючи розбіжності між реальними діями СРСР та його пропагандистською концепцією. Але необхідно відзначити, що країни Балтії мали, порівняно з Україною, більший успіх спротиву політиці центрального керівництва, що, наприклад, запобігло екологічним катастрофам на їхніх територіях та допомогло зберегти і швидко відродити національну культуру. Це безпосередньо зумовлено тим, що країни Балтії менше перебували у складі СРСР та були етнічно й ментально більш чужі народам-засновникам СРСР, ніж Україна. Загалом, в Україні та країн Балтії склалася цілком

ідентична мотивація вийти з СРСР через незадовільний фактичний статус в ньому, але треба відзначити, що на практиці в країнах Балтії така мотивація простежувалася яскравіше та сильніше, ніж в Україні [1, с. 425; 2; 3; 4, с. 102; 5; 6; 7; 8].

Дії громадянського суспільства щодо виходу з СРСР. Відновлення розмежування та дистанціювання громадянського суспільства протягом “перебудови” в Україні та країнах Балтії відбулася за цілком ідентичною лінією: Створення Народних Фронтів — Символічні мирні акції — Революції. Але змісти ланок цих ліній між суб’єктами значно різнився. Народні Фронти в Балтії насамперед утворилися як політичні партії, що обстоювали незалежність своїх держав, коли в Україні це були передусім громадські організації, які перейшли до самостійницьких ідей набагато пізніше та не постали як учасники формальної боротьби за владу на виборах. На таку конфігурацію справ вплинули статус країн в СРСР та історія виключення в цю федерацію, описані вище. Також варто відзначити, що відкритий громадський пронаціональний і продемократичний спротив розпочався раніше в країнах Балтії, ніж в Україні [1, с. 236; 2; 3; 4, с. 201; 5; 6; 7; 8].

Позиції центрального керівництва СРСР щодо дезінтеграції суб’єктів з СРСР. У силу вищевикладених міркувань досить цікавою та закономірною стає позиція центрального керівництва СРСР щодо процесів виходу з СРСР України та Балтійських держав. Насамперед постає остаточна картина “своєї України” та “чужої Прибалтики”, укладена зі спільної історії України та народів-фундаторів СРСР, що вийшли разом з Україною з Російської Імперії та Московського князівства та географічно вигідної, але етнічної “далекої” Балтії, яка має хронологічно розвинуті традиції для швидкого відновлення державності та нації, ніж Україна. З такою світоглядної картини центральне керівництво СРСР при майже ідентичних процесах політизації національного відродження в обох суб’єктах насамперед найжорсткіші санкції за несанкціоноване проголошення незалежності та суверенітету як воєнне втручання та блокаду застосувало до Країн Балтії, а Україну більш-менш не чіпало [1, с. 450; 2; 3; 4, с. 235; 5; 6; 7; 8].

Конфігурація республіканського керівництва суб’єктів та його дії щодо виходу з СРСР. Ключову роль для швидкості та якості процесу дезінтеграції країн-членів СРСР відіграли результати альтернативних виборів у Верховну Раду республік березня 1990 року, які визначили активний політичний склад, що приймав усі ключові рішення під впливом універсальних для всіх тиснучих зовнішніх і внутрішніх об’єктивних чинників рішення із виходу з СРСР. В Україні на цих виборах перемогли консервативні представники КПУ, що партією влади “Група 239” уповільнювали та адаптовували кожне рішення для уникнення ескалації конфлікту із центром. У країнах Балтії перемогли пронаціональні Народні Фронти, що одразу відновили дію дорадянських конституційних актів, що природно надало їм правонаступництво стосовно національної демократичної традиції державних утворень Балтії в міжвоєнний період та відкрило магістраль до ефективних трансформацій, що в основному й викликало настільки гостру реакцію центру у вигляді силових важелів блокади та воєнного захоплення міст. Проте, коли центр через ДКНП наважився знівелювати всі універсальні здобутки “перебудови”, політичні орієнтації втратили значення, тому обидва суб’єкти через фінальні акти про проголошення незалежності відключили себе назавжди від радянського простору [1, с. 357; 2; 3; 4, с. 346; 5; 6; 7; 8].

Результати процесу дезінтеграції: довгострокові та короткострокові. Підсумки дезінтеграції з СРСР України та країн Балтії (Литви, Естонії, Латвії) у порівняльному вимірі найбільш цікаво буде розглянути саме у вигляді короткострокових і довгострокових результатів, бо вони виявлять, саме який фундамент закладали обидва суб’єкти щодо свого майбутнього та теперішнього розвитку. Україна в короткостроковій перспективі отримала суверенітет для розпорядження власної території та долею від центру в Москві, але вона залишилася із конституційними актами УРСР та політичною системою, економічним комплексом із відповідними зв’язками, залишеними нею, що зумовило в довгостроковій перспективі парадиянську політико-економічну систему, активний демонтаж якої триває і зараз. Країни Балтії, одразу розірвавши всілякі стосунки із радянщиною та його простором,

відновили конституційні акти та політико-економічні традиції минулої формації національної демократії змогли здобути в короткостроковій перспективі повноцінне відновлення історичної моделі національної демократії без обтяження радянського минулого та відповідного спадку. Це надало країнам Балтії в довгостроковій перспективі ціннісну базу для швидкого національного відродження та політико-економічної модернізації, що принесли її ключовий геополітичний результат — вступ в Європейський Союз і НАТО [1, с. 521; 2; 3; 4, с. 497; 5; 6; 7; 8].

Список використаних джерел та літератури:

1. Бойко О.Д. Історія України: Навчальний посібник Київ: Академвидав, 2002. 656 с.
2. Зінченко О. В. правонаступництво України та країн Балтії: порівняльний аналіз. *Теорія і практика правознавства: електронне видання*. 2022. Вип. 1. (№ 21). С. 97-117.
3. Наумкіна С. М., Кокорев О. В. Країни Балтії після розпаду СРСР: проблеми національної самоідентифікації різних етносів. *Політикус*. 2017. Вип. 1. С. 25-27.
4. Плохій С. Остання імперія. Занепад і крах Радянського Союзу / пер. з англ. Я. Лебеденка, А. Сагана. Харків: Книжковий Клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2019. 512 с.
5. Ярмошук Т. “Все ожидали, когда этот кошмар закончится”. Как музыка, экология и архивы помогли Эстонии добиться независимости накануне распада СССР. *Настоящее Время*. URL: <https://www.currenttime.tv/a/ussr-estonia/31717399.html>
6. Ярмошук Т. “Какая независимость, когда ты окружен колючей проволокой?”. *Настоящее Время*. URL: <https://www.currenttime.tv/a/ussr-lithuania/32043103.html>
7. Ярмошук Т. “Мы были свободны, но не знали, будем ли завтра живы”. Как Латвия боролась за независимость накануне распада СССР. *Настоящее Время*. URL: <https://www.currenttime.tv/a/latvia-ussr/32092035.html>
8. Туряниця І. А. Литва 1988-1991 рр.: віхи та події “забігу до незалежності” *Наукові праці. Історія*. 2015. №. 251. С. 70-73.